

Кривоножко Галина Євгенівна,

кандидат технічних наук, старший науковий співробітник, судовий експерт, Науково-дослідний центр судових експертиз з питань інтелектуальної власності бульвар Л. Українки, 26, м. Київ, 01133, тел.: +38 044 221 12 46, e-mail: kr_galina@ukr.net, <http://orcid.org/0000-0002-7635-541X>

ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ ЕКСПЕРТНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ БАЗ ДАНИХ ТА СИСТЕМ УПРАВЛІННЯ БАЗАМИ ДАНИХ ЯК ОБ'ЄКТІВ АВТОРСЬКОГО ПРАВА

Анотація. Експертні дослідження передбачають, що дослідження, проведені експертом, здійснюються на підставі чинного законодавства та на основі спеціальних знань, матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи. Також в спеціалізованих експертних установах України здійснюється методичне забезпечення дослідження програмних продуктів як засобів здійснення комп'ютерних злочинів.

В статті наведено особливості дослідження баз даних та систем управління базами даних. Розглянуті основні ознаки об'єктів дослідження як об'єктів авторського права. Тематика проведених досліджень належить до галузі дослідження об'єктів авторського права та спрямована на підвищення ефективності наукових досліджень у сфері інформаційних технологій. Узагальнення та висновки, надані за результатами дослідження, сприятимуть проведенню об'єктивних та науково обґрунтованих досліджень за напрямком «Інформаційні управляючі системи та технології спеціального призначення» для максимального використання їх у експертній практиці під час проведення судових експертиз (експертних досліджень) незалежно від виду судочинства.

Викладені перспективи подальших досліджень щодо опрацювання методики проведення судових експертиз (експертних досліджень) з питань, що стосуються баз даних та систем управління базами даних як об'єктів авторського права. Тематика проведених досліджень стосується та спрямована на підвищення ефективності наукових досліджень у сфері інформаційних технологій та інтелектуальної власності. Рекомендується для використання під час проведення комплексного експертного дослідження (експертна спеціальність 10.9 «Дослідження комп'ютерної техніки та програмних продуктів», 13.1.2 «Дослідження, пов'язані з комп'ютерними програмами і компіляціями даних (базами даних)»).

Ключові слова: авторське право, база даних, інтелектуальна власність, система управління базами даних, судова експертиза.

Кривоножко Галина Євгенівна,

Candidate of Technical Sciences, Senior Researcher, Forensic Expert, Research Center for Forensic Expertise on Intellectual Property of the Ministry of Justice of Ukraine, 01133, Kyiv, Lesi Ukrainky Blvd, 26: (044) 221 12 46, Email: kr_galina@ukr.net, <http://orcid.org/0000-0002-7635-541X>

REGARDING THE FEATURES OF THE EXPERT RESEARCH DATABASES AND DATABASE MANAGEMENT SYSTEMS AS OBJECTS OF COPYRIGHT

Abstract. Expert research provides that research conducted by an expert is carried out on the basis of current legislation and on the basis of special knowledge, material objects, phenomena and processes that contain information about the circumstances of the case. Also, specialized expert institutions of Ukraine carry out methodical support for the study of software products as a means of committing computer crimes.

The article describes the peculiarities of the study of databases and database management systems. The main features of research objects as objects of copyright are considered. The topic of the conducted research works in the field of research of copyright objects and is aimed at increasing the efficiency of scientific research in the field of information technologies. The generalizations and conclusions provided based on the results of the research contribute to the conduct of objective and scientifically based research in the direction of «Information control systems and special purpose technologies» for their maximum use in expert practice during forensic examinations (expert studies) regardless of the type of judicial proceedings.

Prospects for further research regarding the development of the methodology for conducting forensic examinations (expert studies) on issues related to databases and database management systems as objects of copyright are outlined. The topic of the conducted research refers to and is aimed at increasing the effectiveness of scientific research in the field of information technology and intellectual property. It is recommended for use when conducting complex expert research (expert specialty 10.9 «Research of computer equipment and software products», 13.1.2 «Research related to computer programs and data compilations (databases)».

Key words: *copyright, database, intellectual property, database management system, expert research, forensic expertise.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Експертні дослідження передбачають, що дослідження, проведені експертом, здійснюються на підставі чинного законодавства та на основі спеціальних знань, матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи [1].

На сьогоднішній день в Україні наявна практика проведення судових експертиз та експертних досліджень у справах, пов'язаних із спеціалізованим програмним забезпеченням (СПЗ) – важливою складовою інформаційних (автоматизованих) систем, інформаційно-комунікаційних систем, програмно-апаратних комплексів, програмно-технічного комплексу автоматизованої системи тощо. Інформаційна система як об'єкт правової охорони розглядається на підставі вже відомих правовій практиці складових цього поняття, таких як інформація, програмне забезпечення, бази даних, операційні та експертні системи.

Програмне забезпечення (ПЗ) – продукт інтелектуальної діяльності, який належить до сфер інформаційних технологій та інтелектуальної власності [2–4]. Постійний розвиток технологій, розширення меж використання ПЗ, його особливості, як об'єкта правової охорони, є задачею постійного пошуку ефективної системи правової охорони.

Відповідно до ст. 420 ЦК [5] до *об'єктів права інтелектуальної власності* належать комп'ютерні програми; копії даних (бази даних). Авторське право є ключовою галуззю права інтелектуальної власності; воно призначене захищати лише форму вираження об'єкта.

У статті будуть розглянуті особливості дослідження об'єктів інтелектуальної власності, програмного забезпечення, а саме: копії даних (бази даних) та системи управління (керування) базами даних, які належать до об'єктів авторського права.

З метою забезпечення єдиного підходу до проведення експертних досліджень, пов'язаних з компіляціями даних (базами даних) та системами управління (керування) базами даних інформаційних систем, необхідним є опрацю-

вання методики проведення експертних досліджень, пов'язаних з компіляціями даних (базами даних) та системами управління (керування) базами даних (СУБД, СКБД).

Тематика проведених досліджень належить до галузі дослідження *об'єктів авторського права* та спрямована на підвищення ефективності наукових досліджень у сфері *інформаційних технологій*. Узагальнення та висновки, надані за результатами дослідження, сприятимуть проведеному об'єктивних та науково обґрунтованих досліджень за *напрямом «Інформаційні управління системи та технології спеціального призначення»* для максимального використання їх у експертній практиці під час проведення судових експертиз (експертних досліджень) незалежно від виду судочинства.

Аналіз останніх публікацій за проблематикою. Аналіз досліджень і публікацій свідчить про те, що даному питанню приділяється певна увага.

Незважаючи на значну кількість наукових публікацій, присвячених зазначеним питанням, розвиток інформаційних технологій, поява нових способів і методів зумовлює потребу подальших досліджень цієї тематики.

Мета статті. Метою роботи є опис проблемних питань у процесі визначення ознак копії даних (бази даних) та системи управління (керування) базами даних, які належать до об'єктів авторського права.

Виклад основного матеріалу. Для дослідження баз даних та систем управління базами даних необхідно розуміти, що належить до таких об'єктів.

При проведенні судової експертизи (експертного дослідження) у сфері інтелектуальної власності встановлюються фактичні дані та обставини щодо відповідних об'єктів права інтелектуальної власності. Слід звернути увагу, що зміст поняття об'єкта права інтелектуальної власності та об'єкта судової експертизи у сфері інтелектуальної власності мають відмінності та їх не можна змішувати. *Розглядаючи поняття об'єкт судової експертизи (експертного дослідження) у сфері інтелектуальної власності, слід урахувати природу поняття об'єкта права інтелектуальної власності в цілому.*

Тобто, об'єкти права інтелектуальної власності за своєю природою є нематеріальними об'єктами. Їх використання не пов'язане з фізичним володінням матеріальними предметами, в яких втілено твори – об'єкти інтелектуальної власності. *Об'єкт експертного дослідження* є матеріальним об'єктом, що має визначений правовий режим, обмеження, які встановлюються законами. Лише матеріальні об'єкти можуть бути процесуально оформлені та надані в розпорядження судового експерта, і лише відносно них судовий експерт має відповідні повноваження.

Розглядаючи сутність поняття програмного забезпечення як об'єктів судової експертизи (експертного дослідження), необхідно враховувати особливості процесу первинного матеріального втілення твору в певну матеріальну форму. Відповідно, об'єкти судової експертизи у сфері інтелектуальної власності можна виокремити в такі групи:

- речові докази – матеріальні носії інформації, в яких відображено нематеріальні об'єкти;
- документи – об'єкти, які містять юридично значимі відомості про об'єкти інтелектуальної власності;
- зразки – матеріальні носії, в яких відображено нематеріальні об'єкти, що використовуються для порівняльних досліджень;
- матеріали справи, які містять відомості про досліджувані об'єкти.

Залежно від призначення носія інформації виокремлюють такі об'єкти судової експертизи:

- об'єкти, що досліджуються;
- порівняльні матеріали (зразки, еталони);
- інші матеріали справи, що містять відомості, які належать до предмета експертизи.

Під час призначення судової експертизи (експертного дослідження) об'єктів авторського права на дослідження експерту надаються матеріальні об'єкти, в яких втілено об'єкт права інтелектуальної власності, а також інші матеріали, що містять відомості про об'єкти дослідження. При цьому об'єктом дослідження виступає в даному випадку саме програмний продукт як літературний твір наукового характеру, який матеріалізовано у відповідному носії (об'єкті), порівняльні матеріали (зразки, еталони); інші матеріали, що містять відомості, які належать до предмета експертизи (дослідження).

Під дію авторсько-правової охорони підпадає будь-яке програмне забезпечення, створене в результаті творчої праці. До недоліків авторсько-правової охорони належать: неможливість захисту від запозичення ідей та принципів, закладених в основу програми, неможливість

забезпечити ефективний захист подібної програми від копіювання. Ці недоліки частково компенсуються застосуванням норм патентного права та режиму комерційної таємниці до даних об'єктів. В авторсько-правовій охороні є *обмеження, вона поширюється на форму творів, але не на зміст.* З цих же підстав *не охороняється авторським правом ідеї та принципи організації інтерфейсу.* Забезпечити їх захист можливо нормами патентного права.

Авторське право, його об'єкти й суб'єкти, майнові права інтелектуальної власності на твір, форми використання твору, а також випадки правомірного використання твору без згоди автора регулюються Цивільним кодексом України [5], Законом України «Про авторське право і суміжні права» [2] та іншими законами України.

Відповідно до Закону [2]: «*Комп'ютерна програма* – набір інструкцій у вигляді слів, цифр, кодів, схем, символів чи в будь-якому іншому вигляді, виражених у формі, придатній для зчитування комп'ютером (настільним комп'ютером, ноутбуком, смартфоном, ігровою приставкою, смарт-телевізором тощо), які приводять його у дію для досягнення певної мети або результату, зокрема операційна система, прикладна програма, виражені у вихідному або об'єктному кодах». *Комп'ютерна програма, як об'єкт авторського права*, виражена у вихідному або об'єктному кодах. Правова охорона поширюється на форму вираження твору. Сучасна комп'ютерна програма є твором, який характеризується змістом, внутрішньою та зовнішньою формами; елементи змісту та форми програми залежать від виду програми.

База даних (компіляція даних) – сукупність творів, даних або будь-якої іншої інформації у довільній формі, що розташовані у систематизованому або упорядкованому вигляді, що можуть бути доступні за допомогою спеціальної пошукової системи та/або на основі електронних засобів (комп'ютера) чи інших засобів [2]. *Бази даних* є одним з найбільш складних об'єктів охорони. Творчі бази даних захищаються нормами авторського права; бази даних (нетворчі), що не належать до об'єктів авторського права, захищаються виключно правом «*sui generis*». Авторське законодавство загальним чином визначає поняття бази даних, не розкриваючи при цьому системи і особливостей критеріїв її охороноздатності.

У свою чергу, *програмне забезпечення*, що розглядається як науковий твір, *стає об'єктом авторського права з моменту його вираження в об'єктивній формі, якщо є результатом твор-*

чої праці автора, є оригінальним. Оригінальність твору – ознака (критерій), що характеризує твір як результат власної інтелектуальної творчої діяльності автора та відображає творчі рішення, прийняті автором під час складання твору.

Тобто, наукові твори мають відповідати основним критеріям:

- 1) бути результатом наукової творчості;
- 2) результат творчості має бути виражений у певній об'єктивній формі, а саме: втілений у літературний твір наукового характеру.

Для дослідження БД та СУБД як об'єктів авторського права, необхідно розуміти, що мають на увазі під цими термінами.

Тобто, база даних – це організований набір даних, що зберігається на комп'ютері або сервері та може бути використаний для зберігання та організації інформації. Система управління базами даних – це програмне забезпечення, яке дозволяє користувачам створювати, зберігати, модифікувати та вилучати дані з бази даних. СУБД зазвичай забезпечують захист від несанкціонованого доступу до інформації та забезпечують можливість одночасної роботи багатьох користувачів з базою даних. Крім того, СУБД можуть забезпечувати функції резервного копіювання та відновлення даних, оптимізацію швидкості роботи та інші додаткові функції.

Хоча БД та СУБД пов'язані, їхні функції відрізняються: база даних – це набір даних, а СУБД – це програмне забезпечення для управління та роботи з цими даними.

Таким чином, база даних досліджується під час проведення судової експертизи (експертного дослідження) як об'єкт авторського права (база даних (компіляція даних)), СУБД не є самостійними об'єктами авторського права, але їхні елементи можуть бути захищені як окремі об'єкти авторського права.

Ознаки об'єктів авторського права (баз даних) мають такі характеристики:

- *творчий характер*: БД повинна бути результатом інтелектуальної праці, що має оригінальний, творчий внесок автора, виражений у формі вибору та організації вмісту бази даних;
- *новизна та систематизація*: БД повинна організовувати інформацію у новий, оригінальний спосіб, який не було відомо раніше; мати оригінальну систему організації та структурування даних;
- *індивідуальність*: БД повинна мати індивідуальний характер, який відрізняє її від інших баз даних, що містять схожу інформацію;
- *достатність*: БД повинна містити достатньо інформації для забезпечення її використання, наприклад, для розробки програмного

забезпечення, створення нових продуктів, проведення досліджень тощо;

- *оригінальність форми вираження*: БД повинна бути виражена у формі, що може бути визнана оригінальною, наприклад, у формі паперового документа, електронного файлу тощо.

Можна виділити наступні форми правової охорони БД за допомогою різноманітних інструментів, таких як:

- службова та комерційна таємниця (секрети виробництва);
- законодавство про недобросовісну конкуренцію;
- *авторське право*;
- патентне право;
- законодавство sui generis.

Ознаки об'єктів авторського права (СУБД) мають такі характеристики:

- *творчий характер*: елементи СУБД повинні бути результатом творчої праці, яка відображає вибір, організацію та внесок автора в розробку системи/ПЗ;

- *оригінальність*: елементи СУБД повинні мати оригінальну форму вираження та мати індивідуальний характер, який відрізняє їх від аналогічних елементів інших СУБД;

- *новизна*: елементи СУБД повинні містити нову інформацію або, організовану в новий, оригінальний спосіб;

- *систематизація*: елементи СУБД повинні мати оригінальну систему організації та структурування даних, що відрізняє їх від елементів інших СУБД;

- *достатність*: елементи СУБД повинні містити достатньо інформації для забезпечення їх використання в системі, що включає розробку програмного забезпечення, створення нових продуктів тощо;

- *оригінальність форми вираження*: елементи СУБД повинні бути виражені у формі, яка може бути визнана оригінальною, наприклад, у формі коду програмного забезпечення, баз даних, технічної документації тощо.

Захист авторських прав на елементи СУБД забезпечує їхню економічну захищеність від неправомірного використання. Неправомірне використання елементів СУБД може включати копіювання, розповсюдження, модифікацію, імпорт та експорт даних без дозволу власника авторських прав. Таке неправомірне використання може призвести до збитків для автора СУБД, зокрема втрати прибутку внаслідок незаконної конкуренції, порушення їхньої комерційної таємниці, порушення їхніх прав на використання власної творчої праці тощо.

Також українське законодавство передбачає захист авторських прав на СУБД за допомогою різноманітних інструментів, таких як авторське право, право на комерційну таємницю, право на знаки для товарів та послуг, право на інтелектуальну власність тощо. Автори СУБД можуть здійснювати захист своїх прав шляхом включення умов використання в ліцензійних угодах, а також вивченням питань інтелектуальної власності та прав на інформацію перед розповсюдженням СУБД.

Тематика проведених досліджень стосується та спрямована на підвищення ефективності наукових досліджень об'єктів інтелектуальної власності у сфері ІТ. Узагальнення та висновки, надані за результатами дослідження, сприятимуть проведенню об'єктивних і науково обґрунтованих досліджень та рекомендуються для використання під час проведення комплексного інженерно-технічного дослідження (експертна спеціальність 10.9 «Дослідження комп'ютерної техніки та програмних продуктів», 13.1.2 «Дослідження, пов'язані з комп'ютерними програмами і компіляціями даних (базами даних)»).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, у цій статті проаналізовано особливості проведення судових експертиз (експертних досліджень) в Україні щодо визначення ознак об'єктів авторського права.

Перспективою подальших досліджень є опрацювання методики щодо проведення судових експертиз (експертних досліджень) з питань, що стосуються баз даних і систем управління базами даних як об'єктів авторського права. Висвітлення проблемних питань, запропонованих рекомендацій щодо процедури аналізу ознак реалізації функцій програмного забезпечення та дій комп'ютера/телекомунікаційного пристрою, на який встановлено програмне забезпечення, можуть бути основою для розробки методик проведення судових експертиз спеціальних програмних засобів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про судову експертизу: Закон від 25.02.1994 № 4038-XII. База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>
2. Про авторське право і суміжні права: Закон від 01.12.2022 № 2811-IX // База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20>
3. Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах: Закон від 05.07.1994 № 80/94-ВР. База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80/94-%D0%B2%D1%80#Text>
4. Про інформацію: Закон від 02.10.1992 № 2657-XII. База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>
5. Цивільний кодекс України: Закон від 16.01.2003 № 435-IV. База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

REFERENCES:

1. Zakon Ukrainy «Pro sudovu ekspertyzu» [Law of Ukraine «On Forensic Examination»]. (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12> [in Ukrainian].
2. Zakon Ukrainy «Pro avtors'ke pravo i sumizhni prava» [Law of Ukraine «On copyright and related rights»]. (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20> [in Ukrainian].
3. Zakon Ukrainy «Pro zakhyst informatsiyi v informatsiyno-komunikatsiynykh systemakh» [Law of Ukraine «About the protection of information in information and communication systems»]. (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80/94-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
4. Zakon Ukrainy «Pro informatsiyu» [Law of Ukraine «About information»]. (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12> [in Ukrainian].
5. Zakon Ukrainy «Tsyvil'nyy kodeks Ukrainy» [Law of Ukraine «Civil Code of Ukraine»]. (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> [in Ukrainian].